

Tim O'Brien in
Vietnam

Verhalen van het front

DE AMERIKAANSE SOLDAAT ALS ICOON VAN DE VIETNAMMOORLOG

De strijd tegen het communisme in de jungle van Zuid-oost-Azië was weinig glorieus en roept tot op de dag van vandaag pijnlijke herinneringen op. De Vietnamveteraan staat nog steeds symbool voor deze zwarte periode uit de geschiedenis van de Verenigde Staten. Hoe beleefden deze soldaten de oorlog? En hoe werd hun strijd herdacht in de Verenigde Staten? Door het bestuderen van ervaringen van gewone soldaten krijgen leerlingen een beter begrip van het Amerikaanse politieke beleid, de gevoerde militaire strategie en de gevoelens ten opzichte van Vietnam in de Amerikaanse samenleving.

► Bernard Edelman (Ed.), *Dear America. Letters home from Vietnam* (New York/Londen 1985) 81.

Maarten Zwiers is promovendus in eigentijdse geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

In de bundel *Dear America* wordt een goed overzicht gegeven van de beleving van de Vietnamoorlog door Amerikaans militair personeel. Het boek bestaat uit een collectie van meer dan 200 brieven en volgt de chronologie van een *tour of duty*. In deze brieven worden uiteenlopende onderwerpen besproken, waaronder het verloop van gevechtshandelingen, het leven op de militaire bases in Zuid-Vietnam en gebeurtenissen aan het thuisfront. Soldaten bleken goed op de hoogte van de spanningen die de oorlog oproep in de Verenigde Staten en zij gaven hier soms een duidelijke mening over. "It bothers me to think of these so-called Americans who shirk their responsibility to our country," schreef een korporaal in 1968. "If I even get close enough to a peace picket, he will see part of the Vietnam war in my eyes." ¹

Vooral aan het begin van de oorlog waren militairen ideologisch gemotiveerd om Zuid-Vietnam te beschermen tegen het communisme. In navolging van de

retoriek van politieke leiders gaven de soldaten aan dat de Vietnamoorlog een nobele strijd was om het oprukkende Rode Gevaar te stoppen en de val van de vrije wereld te voorkomen. Maar naarmate de oorlog vorderde en er geen successen geboekt werden, nam ook de ontevredenheid in het leger toe. Deze frustratie was grotendeels het resultaat van het ontbreken van een duidelijke politieke doelstelling en een adequate militaire strategie. Een welhaast onzichtbare vijand en een bevolking die weinig ontvankelijk leek voor het ideeëngoed van de Verenigde Staten waren andere factoren die bijdroegen aan een inzinking van de moraal. In de documentaire *The world of Charlie company* uit 1970 is deze ontwikkeling duidelijk zichtbaar. De film vertelt het verhaal van een groep soldaten die zich verzet tegen het gezag van haar officier, simpelweg omdat zij niet langer hun leven willen wagen voor een zaak waarin nog maar weinigen geloven. *The world of Charlie company* is een bron die laat zien hoe aan het

begin van de jaren zeventig de oorspronkelijke idealen waren vervaagd en dat overleven een doel op zich was geworden.

Feit en fictie

Naast brieven kunnen ook memoires en fictieve verhalen over de oorlog als bronmateriaal gebruikt worden. In het werk van Vietnamveteraan en schrijver Tim O'Brien staat de verkenning van de grens tussen feit en fictie

centraal. Zijn eerste boek, *If I die in a combat zone* (*Box me up and ship me home*), verscheen in 1973 en gaat over O'Briens ervaringen in Vietnam. Het verhaal is gebaseerd op de herinneringen van de auteur aan de periode voor, tijdens en vlak na zijn dienstperiode. In zijn memoires gebruikt Tim O'Brien een niet-chronologische opbouw om een goede weergave te geven van de wanorde en verwarring die in Vietnam heerste. In het boek *The things they carried* uit 1990 gaat hij nog een stap verder door feitelijke herinnering en fictieve elementen met elkaar te vermengen. Hoewel *The things they carried* ook over O'Briens tijd als Amerikaans dienstplichtige in Vietnam gaat, besteedt hij in dit latere werk meer aandacht aan de manier waarop een verhaal over oorlog verteld moet worden om een zo reëel mogelijk beeld te krijgen van de wapenfeiten. Hierin maakt de auteur onderscheid tussen *happening-truth* en *story-truth*. De eerste 'waarheid' betreft de gebeurtenis die daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. *Story-truth* is het verhaal dat gebruikt wordt om deze gebeurtenis te omschrijven. Dit verhaal kan deels fictie zijn, maar dat maakt volgens O'Brien weinig uit. Waar het volgens hem om gaat, is de ervaring zo goed mogelijk over te brengen op de lezer. "I want you to know what I felt.

I want you to know why story-truth is truer sometimes than happening-truth," schrijft hij. "What stories can do, I guess, is make things present." ²

Tijdens zijn studentenperiode was Tim O'Brien een uitgesproken tegenstander van de oorlog. In de zomer van 1968 wordt O'Brien opgeroepen voor Vietnam. Hoewel hij tegen de oorlog is en zelfs overweegt om naar Canada te vluchten, besluit O'Brien uiteindelijk toch aan zijn plicht te voldoen. "I did not want to be a soldier, not even an observer to war," aldus de schrijver. "But neither did I want to upset a peculiar balance between the order I knew, the people I knew, and my

Tim O'Brien, *The things they carried* (New York 1998 (1e druk 1990)) 179, 180.

Tim O'Brien, *If I die in a combat zone* (*Box me up and ship me home*) (New York 1999 (1e druk 1973)) 22.

O'Brien, *If I die in a combat zone*, 18.

'Door het lezen van memoires kunnen scholieren niet alleen een beter beeld krijgen van het leven als militair in Vietnam, maar ook van de sociale omgeving waarin dienstplichtigen opgroeiden'

own private world." ³ Nadat hij zijn militaire training heeft voltooid in Fort Lewis, gaat O'Brien in 1969 naar Vietnam waar hij een jaar doorbrengt. Zijn keuze om niet te deserteren noemt hij dan ook een laffe daad, waarmee hij de heroïek die vaak met het soldatenbestaan verbonden wordt ter discussie stelt. De reden waarom hij toch naar Vietnam gaat, heeft te maken met zijn persoonlijke achtergrond. O'Brien groeide op in een klein conservatief stadje op het platteland van Minnesota, waar vaderlandsliefde hoog in het vaandel stond. Bovendien bestond er een sterke militaire traditie in zijn familie. Aan deze druk kon O'Brien niet ontkomen: "Piled on top of this was the town, my family, my teachers, a whole history of the prairie. Like magnets,

► Tim O'Brien, "Key-note address," *Congress Writing Vietnam*, 21-23 april 1999, Brown University (op: <http://www.stg.brown.edu/projects/WritingVietnam>).

these things pulled in one direction or the other, almost physical forces weighting the problem, so that, in the end, it was less reason and more gravity that was the final influence." ⁴ In het hoofdstuk 'On the Rainy River' van *The things they carried* geeft O'Brien een prachtige

'De waanzin van het conflict kan alleen duidelijk worden door feit en fictie in elkaar over te laten lopen'

omschrijving van de worsteling die hij doormaakt in de zomer van 1968, ronddobberend in een bootje op een grensrivier tussen de Verenigde Staten en Canada. Hij zou zijn pacifistische idealen kunnen volgen en de grens oversteken, maar een dergelijke vlucht zou volledig indruisen tegen de verwachtingen en tradities van zijn familie en geboortegrond.

Inleving in de klas

Door het lezen van dit soort boeken kunnen scholieren niet alleen een beter beeld krijgen van het leven als militair in Vietnam, maar ook van de sociale omgeving waarin dienstplichtigen opgroeiden en die vaak van grote invloed was op hun visies en keuzes ten aanzien van de oorlog. Door *If I die in a combat zone* te vergelijken met *The things they carried* kan in de klas besproken worden hoe een geloofwaardig en waarheidsgetrouw geschiedenisverhaal over de Vietnamoorlog verteld kan worden. Het hoofdstuk 'On the Rainy River' is fictief en verschilt drastisch met O'Briens memoires, waarin hij ook vertelt hoe hij naar Canada probeerde te vluchten om onder de dienstplicht uit te komen. Dit was echter aan het eind van zijn militaire training in Fort Lewis. In de zomer van 1968 ondernam O'Brien namelijk geen ontsnappingspoging, maar speelde hij vooral golf en maakte zich zorgen over de oproep voor Vietnam die hij net ontvangen had. "But that's a crappy story," vertelde hij in een toespraak in 1999. "It doesn't open any door to what I was feeling in the summer of nineteen sixty-eight. That's

what fiction is for. It's for getting at the truth when the truth isn't sufficient for the truth." ⁵ In zijn boeken stelt Tim O'Brien een belangrijk dilemma aan de orde: als een feitelijk verslag de waarheid geweld aan doet, kan fictie dan een bijdrage leveren aan een beter begrip van de waarheid? Deze vraag is met name relevant voor het leren begrijpen van de manier waarop Amerikaanse soldaten de oorlog in Vietnam ervoeren. De waanzin van het conflict waarin zij zich bevonden kan wellicht alleen omschreven worden door feit en fantasie in elkaar over te laten lopen. En in hoeverre verschilt een dergelijk fictief verslag van een historisch verhaal enkel gebaseerd op toetsbare feiten? Ook hier moet de geschiedkundige een zekere inventiviteit en inlevingsvermogen aan de dag leggen om de feitelijke informatie vorm te geven in een narratieve structuur. O'Briens oeuvre biedt een goede mogelijkheid om dergelijke geschiedfilosofische kwesties aan de orde te stellen.

Vergeeten en herinneren

Het werk van Tim O'Brien wordt in belangrijke mate vormgegeven door zijn persoonlijke herinneringen aan Vietnam. Als auteur vermengt hij deze herinneringen met de creativiteit die fictieve literatuur kenmerkt om zodoende een realistisch beeld te geven van de oorlog. De memoires die O'Brien vlak na zijn terugkomst uit

Protest van veteranen tegen de oorlog

Vietnam schreef, lijken in eerste instantie dichterbij de waarheid te staan dan *The things they carried*, een boek dat vijftien jaar na de val van Saigon gepubliceerd werd en zelfs de ondertitel "a work of fiction" meekreeg. Hierbij moet echter altijd in het achterhoofd gehouden worden dat bronnen uitsluitend gebaseerd op herinnering ook vaak een zeer selectief karakter hebben en daarom niet altijd een goede afspiegeling hoeven te zijn van de historische realiteit. Renate Prescott, docente Engelse taal- en letterkunde aan Kent State University, zei hierover het volgende: "One thing is sure: too many veterans of the Vietnam War have come home as strangers to their own families, and what they

opzet) in het vergeetboek terechtkomen. De vorming van collectief geheugen is een politieke strijd waarin de dominante cultuur vaak vaststelt hoe een zekere historische gebeurtenis herinnerd wordt. Door te kijken naar de manieren waarop een volk zijn geschiedenis herdenkt (bijvoorbeeld door monumenten of nationale feestdagen), kan men dus meer leren over sociale machtsverhoudingen en verschuivingen van de publieke opinie. Het opvallende aan de Vietnamoorlog is dat er in eerste instantie geen herdenkingen of parades waren. Rond 1967 begon het leger terugkerende veteranen zelfs aan te raden om op de vlucht naar de Verenigde Staten hun uniform alvast uit te doen en

Renate W. Prescott, "The Vietnam War and the teaching and writing of oral history: the reliability of the narrator," *The oral history review* 26 (afl. 2, 1999): 47-64, aldaar 48.

'Het opvallende aan de Vietnamoorlog is dat er in eerste instantie geen herdenkingen of parades waren'

tell, how they tell it, and what they choose to keep to themselves, will always vary according to experience, memory, and sense-making." ⁶

Net als persoonlijk geheugen wordt collectief geheugen – of *public memory* – gekenmerkt door een proces van vergeten en herinneren, waarin bepaalde zaken geaccentueerd worden en andere aspecten (soms met

burgerkleding aan te trekken, zodat ze bij thuiskomst niet geconfronteerd hoefden te worden met openlijke kritiek. Deze militaire regulering toont eens te meer aan hoe onpopulair de Vietnamoorlog in de Verenigde Staten was en hoezeer de soldaat een icoon was geworden van deze strijd. Het negatieve beeld van de oorlog was ook zichtbaar in de Amerikaanse populaire cultuur. Films zoals *Taxi driver* (1976), *Coming home* (1978)

Tegenover *The Wall*, het ingetogen Vietnam monument, werd in 1984 na veel kritiek een nieuw monument geplaatst.

▷ Karal Ann Marling en Robert Silberman, "The statue near the wall. The Vietnam Veterans Memorial and the art of remembering," *Smithsonian studies in American art* 1 (afl. 1, 1987): 5-29, aldaar 11.

▷ Ibidem, 10.

▷ Michael Clark, "Remembering Vietnam," *Cultural critique* (afl. 3, 1986): 46-78, aldaar 78. Clark schrijft: "... the memory of Vietnam has ceased to be a point of resistance to imperialist ambition and is now invoked as a vivid warning to do it right next time." (11) Larry R. Johannessen, "When history talks back. Teaching nonfiction literature of the Vietnam War," *The English journal* 91 (afl. 4, 2002): 39-47, aldaar 44. Onder non-fictie verstaat Johannessen boeken zoals *Born on the fourth of July* van Ron Kovic, *Dispatches* van Michael Herr en *If I die in a combat zone* van Tim O'Brien.

en *The deer hunter* (1978) waren geen traditionele oorlogsdrama's waarin de glorificatie van geweld regelmatig een centraal thema is. Films over Vietnam die in de jaren zeventig gemaakt werden, hadden vaak een kritische houding ten aanzien van de Amerikaanse interventie in Zuidoost-Azië en besteedden aandacht aan de destructieve (vaak psychische) gevolgen van de oorlog voor veteranen. Deze tendens zette zich voort in de wijze waarop de strijd in Vietnam gestalte kreeg in de herdenkingscultuur van de Verenigde Staten. In plaats van een pompeus bouwwerk ter ere van de gevallen, werd op de *National Mall* in Washington een lage zwarte muur gebouwd met daarop de namen van alle Amerikaanse slachtoffers die in Vietnam gesneuveld waren of niet waren teruggekeerd. In contrast met de meeste gedenktekens in Washington valt het *Vietnam Veterans Memorial* op door zijn somberheid en eenvoud. De commissie die was ingesteld om de bouw van het monument te overzien wilde geen politieke statements, maar een waardige herinnering aan de Amerikaanse doden en krijgsgevangenen – niet aan de oorlog zelf. "The mode of listing the names makes them individual deaths, not deaths in a cause," aldus beeldhouwster Maya Lin, die de muur ontworpen heeft.⁸ Maar juist dit ontbreken van een idealistisch doel, veroorzaakte veel kritiek in de Verenigde Staten, vooral uit conservatieve hoek. Al snel werd een Amerikaanse vlag en een bronzen beeld van drie soldaten bij Lins abstracte kunstwerk geplaatst. Deze drie elementen (muur, beeld en vlag) werden op 11 november 1984 uiteindelijk gecombineerd tot één nationaal monument. De toevoeging van patriottische thema's aan het originele design kan mogelijk verklaard worden door het veranderende politieke klimaat in de

'Gedurende de jaren tachtig vervaagde het beeld van de veteraan uit *The deer hunter* en werd zijn plaats ingenomen door John Rambo, de onverschrokken oorlogsheld'

Verenigde Staten. Ronald Reagan noemde de Vietnamoorlog 'a noble cause' waarvan de tragische afloop niet veroorzaakt werd door het ontbreken van strijdlust aan het militaire front, maar juist door defaitisme aan het thuisfront. De soldaten "were asked to fight and die for a cause that their country was unwilling to win," zei Reagan.⁹ De revisie van de herinnering aan de strijd in Vietnam bereikte een hoogtepunt in 1985, toen veteranen van de oorlog geëerd werden in een gigantische parade in New York. In het collectieve geheugen van het

LITERATUUR

Anderson, David L. en John Ernst (Ed.), *The war that never ends. New perspectives on the Vietnam War* (Lexington 2007).

Helmer, John, *Bringing the war home. The American soldier in Vietnam and after* (New York 1974).

O'Nan, Stewart (Ed.), *The Vietnam reader. The definitive collection of American fiction and nonfiction on the war* (New York 1998).

Public Broadcasting Service (PBS), *American experience. Vietnam online* (op: <http://www.pbs.org/wgbh/amex/vietnam/index.html>).

Maurer, Harry (Ed.), *Strange ground. An oral history of Americans in Vietnam, 1945-1975* (New York 1998).

Palmer, Laura (Ed.), *Shrapnel in the heart. Letters and remembrances from the Vietnam Veterans Memorial* (New York 1987).

Caputo, Philip, *A rumor of war* (New York 1977).

Heinemann, Larry, *Paco's story* (New York 1986).

O'Brien, Tim, *Going after Cacciato* (New York 1987).

O'Brien, Tim, *In the lake of the woods* (Boston 1994).

Amerikaanse volk was de oorlog niet langer een les om dergelijke conflicten te vermijden, maar een waarschuwing om het bij de volgende poging wél goed te doen.¹⁰

Conclusie

Gedurende de jaren tachtig vervaagde het beeld van de veteraan uit *The deer hunter* en werd zijn plaats ingenomen door John Rambo, de onverschrokken oorlogsheld die in zijn eentje Vietnamese communisten en de Russische strijdkrachten in Afghanistan een lesje leert. Daarnaast kwamen echter ook films uit die de

kritische lijn uit de jaren zeventig bleven volgen, zoals Oliver Stones trilogie en Stanley Kubricks *Full metal jacket*, die de ontmenselijking van oorlog als thema hebben. Deze werken tonen aan dat er in Amerika geen eenduidig beeld bestaat over de Vietnamoorlog. Door te kijken naar de Amerikaanse soldaten die in dit conflict vochten, krijgt men niet alleen een beter beeld van hun ervaringen en militaire aspecten, maar ook van de gevoelens die leefden in de samenleving van de Verenigde Staten ten aanzien van de strijd in Vietnam.